

Eenzame landschappen kenmerken de GTA. De 2651 meter hoge Punta Marguareis is de hoogste top in de Ligurische Alpen, de laatste bergketen voor je de Middellandse Zee bereikt.

GTA

Van Monte Rosa
naar Middellandse Zee

Van de Italiaanse voet van de Monte Rosa naar Ventimiglia in 65 dagen: dat is de Grande Traversata delle Alpi (GTA). Een 1000 kilometer lange wandelroute door de eenzaamste bergdalen van de Piemonte Alpen. Ondanks de massale ontvolking leeft de streek weer op dank zij de renaissance van haar culturele erfgoed. Een GTA-tocht is een ontdekkingsreis langs Waldenzer-tempels, houten Walserhuizen en Occitaanse dorpen versierd met muurschilderingen en zonnepijlers.

TEKST & FOTO'S IGNACE FERMONT

Het bord is afgeveegd, de tafel van de schoolmeester netjes opgeruimd.

Vijf houten lessenaars vullen de rest van het klasje. Het lijkt wel alsof hier gisteren nog les was. Maar de deur is op slot, en kinderen zijn in de verste verte niet te bekennen. Het schooltje van Maison ging voorgoed dicht in 1962. Nu doet het alleen nog dienst als minimuseum. Ook de andere huizen van het gehucht ten zuiden van de Gran Paradiso staan al tientallen jaren leeg. De muren hebben barsten, de houten balkonnetjes hangen scheef. Overal tussen de straatstenen schieten varens en struikgewas op. Alleen de voorgevel van het kleine kapelletje kreeg niet zo lang geleden een likje verf.

Ik verlaat Maison via een oud muilezelpad. De rood-witte markeringen van de GTA brengen me na een paar kilometer in Cappelle, het volgende spookdorpje in het Vallone del Roc. Ook hier geen levende ziel te bespeuren tussen de verweerde huizen. Alleen een piëta, geflankeerd door San Antonio, San Matteo en vijf andere heiligen, staart me onbewogen aan op een muurschildering uit 1902.

Leegloop

Het zijn taferelen die je overal ziet in de bergen van Piemonte. In geen enkele andere Alpenregio sloeg de ontvolking zo genadeloos toe als hier. Veel dorpen verloren in een eeuw tijd tot negentig procent van hun inwoners. Hoe hoger je gaat, hoe erger het wordt. Je merkt het ook aan het landschap. Hooiweiden en akkerterrassen zijn bos geworden. Alpenroosjes overwoekeren in onbruik geraakte bergweiden. De mens trekt zich terug, de natuur neemt het over. De exodus begon op het einde van de negentiende eeuw. Het leven in de bergen was hard. Voor veel bewoners was blijven was geen optie meer. Een paar koeien, een kleine graanakker, een aardappelveld en een moestuin, daarvan moesten ze zien te overleven. Mislukte de oogst, dan leden ze honger. De eerste migranten trokken naar de Provence of staken de oceaan over. Later werden Turijn en de andere steden in de

Povlakte de belangrijkste bestemming. Na de Tweede Wereldoorlog kwam alles in een stroomversnelling. De Noord-Italiaanse industrie 'boomde'. De fabrieken van Fiat, Ferrero en Olivetti smeedden om arbeidskrachten. De bergdorpen van Piemonte liepen in sneltempo leeg.

GTA

Een groep bergliefhebbers uit Turijn kon het halverwege de jaren '70 niet langer aanzien en kwam in actie. Hun plan? Wandelaars lokken met een nieuw langeafstandspad door de bergen van Piemonte: de *Grande Traversata delle Alpi* (GTA). Het wandeltoerisme zou voor nieuwe inkomsten zorgen in de bergdorpen en de bewoners de moed geven om toch te blijven. Voorwaarde was natuurlijk dat de wandelaars in de dorpen bleven overnachten. Daarom lopen de meeste GTA-etappes niet van hut naar hut, maar van dorp naar dorp.

En in elk dorp waar een etappe aankwam, werd een overnachtingsmogelijkheid gecreëerd. De uitbater van het lokale eethuisje of pension richtte een slaapzaal in voor wandelaars. Elders werd een leegstaande school of een voormalig gemeentehuis omgetoverd tot een eenvoudige *posto tappa*. Ook enkele kloosters boden slaapplekken. Alleen waar het echt niet anders kon, liet men een etappe bij een berghut aankomen, vooral in de omgeving van de Monviso en in het natuurpark van de Maritieme Alpen. In 1979 werden de eerste vijf etappes van de GTA ingewijd. In 1985 was de route zo goed als af.

Ruig en eenzaam

Zo'n 65 dagen heb je nodig om het pad helemaal te lopen. Een schitterende maar zware onderneming is het, van de gletsjers van de Monte Rosa tot de heuvels boven de Middellandse Zee. Je wandelt van vallei naar vallei, van de ene pas naar de andere. Het landschap verandert voortdurend, maar is ruig en eenzaam van begin tot eind, met wild alom en in de vroege zomer een zee van bloemen. Onderweg passeer je forten en bedevaartsoorden, koninklijke jachtpaleizen en mooie kerkjes. En in parels van dorpen maak je kennis met de architectuur van de Walser, de tempels van de Waldenzen en de Occitaanse taal en cultuur. Ook de vele muilezelpaden en militaire wegen maken de route aantrekkelijk. Nu eens volg je de weg die de boer vroeger

→ Alleen waar het echt niet anders kan eindigt een GTA-etappe bij een berghut. Zoals hier, de Refugio Quintino Sella aan de voet van de beroemde Monviso.

→ Terugblik op de Maritieme Alpen, vanaf de Caire di Porcera.

→ De kalkbergen aan het uiteinde van de Valle Maira worden de Dolomieten van Cuneo genoemd. Niet alleen de GTA maar ook de Percorsi Occitani loopt er doorheen.

→→ Gemsjes kom je volop tegen onderweg.

nam naar zijn veld of alm. Dan weer loop je in het voetspoor van smokkelaars en handelaars, pelgrims en soldaten. En druk is het nooit. Toch ben je 's avonds zelden de enige gast in de *posto tappa*. Vooral in Duitstalige landen is de GTA populair, en de belangstelling neemt nog toe. Ook Nederlanders, Belgen en Fransen ontmoet je wel eens onderweg. Italianen zelden.

Culturele heropleving

Kortom: na dertig jaar is de GTA als wandelroute een succes. Maar zijn de mensen in de dorpen er ook beter van geworden? Heeft de GTA de ontvolking in de regio daadwerkelijk afgeremd? Ik leg de vraag voor aan Werner Bätzing, hoogleraar culturele geografie aan de Universiteit van Erlangen en GTA-promotor van het eerste uur. In 1986 al publiceerde hij zijn eerste GTA-gids. Dat het pad zo snel bekend werd in Duitsland, is grotendeels zijn verdienste. De professor wikt zijn woorden. "Volgens de voorlopige cijfers van de volkstelling van 2011 neemt de bevolking nog altijd af in veel gemeenten langs de GTA", zegt hij. "Daartegenover staat dat in andere gemeenten het aantal inwoners stabiel blijft of stijgt. Wat het precieze aandeel van de GTA daarin is? Dat valt moeilijk te zeggen. Volgens mij heeft de GTA de ontvolking hooguit wat afgeremd. In elk geval is het directe

economische effect beperkt. Een doorsnee *posto tappa* krijgt per seizoen zo'n tweehonderd wandelaars over de vloer. Erg veel inkomsten levert dat niet op." Toch heeft de GTA een grote waarde voor de regio, vindt Bätzing. "Veel belangrijker dan de economische is de socioculturele dimensie. Op dat vlak zie ik de laatste twintig jaar een belangrijke evolutie. De mentaliteit van de mensen verandert. Er is een nieuw cultureel zelfbewustzijn gegroeid in de regio. Onder andere dankzij de GTA. Veel bergbewoners zijn er fier op dat zoveel mensen uit het buitenland naar hun streek komen, met hen praten en zich voor hun leefwereld interesseren. Dat geeft hen de moed om er weer tegenaan te gaan." Tekens van culturele heropleving zie je inderdaad overal langs de GTA. De bewoners zijn trots op hun culturele erfgoed en laten er de bezoekers kennis mee maken. Neem de vele kleine musea. Het Walsermuseum in Pedemonte bijvoorbeeld, vertelt je alles over de Walserarchitectuur. Het Ecomuseo Castagneri in Balme is een eerbetoon aan de vele vermaarde berggidsen die het dorp in de Valli di Lanzo voortbracht. In het Chisone- en Germanascadal wijden drie kleine musea je in de geschiedenis en het geloof van de protestantse Waldenzen in. En het Museo della Pastorizia in Ponteb Bernardo richt de schijnwerpers op het

← Met zijn boogbrug en zijn twee Romaanse kerkjes is Chianale (Val Varaita) een van de mooiste bergdorpjes van Piemonte.

De meeste etappes gaan niet van hut naar hut, maar van dorp naar dorp

herdersleven en de transhumance in het Valle Stura. Een andere constante langs de GTA zijn de oude muurschilderingen en zonnewijzers die overal gerestaureerd worden. Het oude patrimonium wordt herontdekt en opgewaarderd.

Muurschilderingen

Voor Cappelle en Maison komt het misschien wel allemaal te laat. Een openlucht-museum worden, dat is wellicht het hoogst haalbare. We trekken verder naar het zuiden, en springen over de Valli di Lanzo, de Rocciamelone en het Susadal heen, naar Usseaux, een dorp in het Chisonedal. Geen geur van verval hier, wel een sfeer van herwonnen trots. De hellende hoofdstraat is keurig geplaveid. Veel huizen hebben nieuwe luikjes en balkons. En overal wappert zelfbewust de Occitaanse vlag. Usseaux staat op de lijst van ‘mooiste dorpen van Italië’. Terecht. Het dorp is vooral bekend voor zijn vele *murales*, grote, levensechte muurschilderingen die het landleven van weleer uitbeelden: een zaaierende boer, vrouwen bij de graanoogst, de bakker die een brood uit de houtoven haalt. Toen Claudio Challier en Anna Jahier eind jaren '70 Turijn de rug toekeerden en in Usseaux

neerstreken, was het dorp op sterven na dood. Het koppel stak meteen de handen uit de mouwen en na een paar jaar bouwden ze het huis van Claudio's grootmoeder om tot een van de mooiste en gezelligste *posto tappa's* van de GTA. Pionierswerk was het, waarmee ze een belangrijke bijdrage leverden tot de heropleving van het dorp. *Il Pzit Rei* — Occitaans voor winterkoninkje — opende in 1987 zijn deuren. Sindsdien wordt de herberg in elke GTA-gids de hemel in geprezen.

Valle Maira

Voor een echt succesverhaal moeten we nog verder zuidwaarts trekken, naar het Valle Maira. “Dat dal heeft het meest geprofiteerd van het wandeltoerisme”, zegt Werner Bätzing. “Vooral omdat men er een ander wandelpad op de GTA geënt heeft: de Percorsi Occitani.” Het pad verbindt een reeks dorpen en gehuchten aan beide zijden van het Mairadal met elkaar. Begin jaren '90 werden oude muilezelpaden vrijgemaakt, vijftien etappes bewegwijzerd en in elk plaatsje werd een eenvoudige *posto tappa* ingericht, helemaal volgens de GTA-filosofie. Er werden ook enkele etappes van de GTA in het nieuwe circuit geïntegreerd, zodat wandelaars makkelijk van de ene route op de andere kunnen overstappen. Het nieuwe pad werd een succes en bracht een nieuwe dynamiek in de vallei. Alle dorpen profiteren mee. Chialvetta bijvoorbeeld, een geliefde halte op zowel de GTA als op de Percorsi Occitani.

Ik beland er op een warme zondagmiddag in juni, na een lange etappe door de schit-

terende Dolomieten van Cuneo. Rolando Comba — buikje, witte schort, kok in hart en nieren — is net vers geoogste snijbiet aan het wassen in de dorpsfontein tegenover de *posto tappa*.

“Buongiorno. Benvenuto!”, roept hij me toe.

Rolando groeide op in Chialvetta, trok naar de hotelschool en kon aan de slag in Sankt-Moritz. Maar in 1975 keerde hij terug naar zijn dorp om de *osteria* van zijn grootouders over te nemen. De keuken van Rolando werd een begrip in de vallei. Later opende hij een *posto tappa* en stond hij mee aan de wieg van de Percorsi Occitani. En in zijn vrije tijd runt hij een klein dorpsmuseum. Zo'n 1500 voorwerpen die hij zelf verzameld heeft, stelt hij er tentoon: oude kasten, houten wiegjes, sneeuwschoenen, jachtgeweren en ga zo maar door. Redden wat er te redden valt van een verdwijnende wereld.

Nieuw leven

Zo'n zestig dagen GTA heb ik er inmiddels opzitten, gespreid over meerdere jaren. De *tristesse* van Cappelle en Maison heb ik wel vaker gezien. Maar ik heb ook veel mensen ontmoet die geloven in een toekomst voor hun dorp. Hoopgevend is dat er niet alleen mensen vertrekken, maar ook terugkeren, zoals in Palanfré. Dertig jaar lang was het dorpje in de Maritieme Alpen compleet verlaten. Tot de familie Giordano er in 2002 kwam wonen. “Vroeger kwamen we er elke zomer met onze koeien”, vertelt Michelino Giordano in een interview voor de web-tv *Chambra d'Oc*. “Het deed altijd pijn om na drie maanden te vertrekken en het dorp alleen achter te moeten laten. Op een dag beslisten we: we blijven hier, we dalen niet meer af. Geef toe: dit is een unieke plek om te wonen, veel beter dan de stad”. De Giordano's bouwden een nieuwe boerderij aan de rand van het dorp en openden een kaaswinkelje. Tien jaar later hebben alle huizen in het dorp een nieuw dak. De gevels ogen als nieuw. En op de vensterbanken en balkons staan bloembakken met geraniums. Palanfré leeft weer. ■

ifermont@bergenmagazine.nl